

SAMRÅD & DIALOG

En idébok för den som ska arrangera
någon form av dialog

*Medverkande vid framtagandet av Samråd & Dialog
– en idébok för den som ska arrangera någon form av dialog.*

Projektgrupp: Solfrid Nilsen (projektledare), Dick Gahnberg, Christina Eklöf, Margareta Husfeldt, Berit Oscarsson.

Texter: Suzanne de Laval

Illustrationer och grafisk form: Tecknar'n i Roslagen AB.

Tryck: Affärstryckeriet i Norrtälje AB

Innehåll

En dialoghandbok	4
Kapitel 1, allmänt om dialog	5
Inledande definitioner	5
Dialogen bygger på ömsesidighet och gensvar	6
Samråd och planerad kommunikation gynnar processen	7
Samråd i lagar, föreskrifter och rekommendationer	8
Kontinuiteten - hur säkras den?	10
Konflikter	11
Planeringsprocessen drivs framåt av dialog	11
Protokoll, dokumentation	12
Presentationsmaterial	13
Samordnare för dialogprojekt	14
Deltagare i dialogprojekt	15
Kapitel 2, dialogalternativ	16
Vad finns det för dialogalternativ?	16
<i>Arbetsgruppsmetoden</i>	18
<i>Arbetsgrupper och samrådsgrupp</i>	19
<i>Seminarier och möten för dialog</i>	19
<i>Studiecirkel</i>	20
<i>"Drop-in" eller "Öppet hus"</i>	21
<i>Charrette eller "planning weekend"</i>	22
<i>Arbetsboksmetoden</i>	23
<i>Gåtur</i>	24
<i>Samverkan med skolan, Vägverkets projekt Forska - Lära</i>	24
Kapitel 3, stöd för dialog	25
Stöd för dialog	25
<i>Trycksaker</i>	25
<i>En informationskampanj</i>	25
<i>Hearing</i>	25
<i>Stormöte</i>	26
<i>Massmedia</i>	27
<i>Utställning</i>	28
<i>Enkäter till berörda</i>	28
<i>Intervjuer med berörda</i>	29
<i>Väggkantsintervjuer</i>	29
Kapitel 4, slutsatser	30
Vilka dialogalternativ ska man välja?	30
Checklista	32
Referenser för specifika metoder	33
Referenser	34

IDÉBOK KRING METODER FÖR DIALOG — EN DIALOGHANDBOK

Denna handbok är tänkt att användas som en idébok för den som ska arrangera någon form av dialog med allmänheten. Den nya Miljöbalken med krav på tidigt samråd med allmänheten aktualiserar att man ser över hur man ska arbeta med dialog i tidiga skeden av all planering. Vägverket Region Stockholm arbetar med vägrevision och har i detta sammanhang speciellt lagt vikt vid tidigt samråd med allmänheten i förstudiens inventerande skede. Dialog med allmänheten i tidiga skeden, i förstudie, i vägutredning och även i genomförandeskedet är lika viktigt. De frågor som diskuteras får olika utseende beroende på var i processen man befinner sig, och metoderna för att genomföra dialog kan vara olika.

Handboken ger inte detaljkunskap om hur man tillämpar alla de metoder som diskuteras, men den ger en överblick över vilka valmöjligheter man har. För samtliga metoder finns annan litteratur som ger noggranna instruktioner om hela förfarandet för respektive metod. I litteraturlistan kan man hitta sådana referenser samlade. I handboken förs resonemang om varför man ska föra en dialog, hur man kan kombinera olika metoder och vad en dialogsamordnare kan ha för roll.

I slutet av boken finns en checklista som tar upp alla de moment som behöver behandlas i en dialogsituation, ett projekt eller ett skeende. Checklisten kan användas både för att planera och genomföra en dialog och för att slutrapportera. Genom att kortfattat skriva ned det aktuella projektets huvuddrag punkt för punkt ur checklisten kan man skapa en slutrapport som ger en god överblick över den dialog som förts i ett projekt.

Kapitel 1, allmänt om dialog

INLEDANDE DEFINITIONER

För att kunna diskutera vad dialog innebär definieras inledningsvis några av de begrepp som kommer att behandlas i denna handledning. Genom att definiera begreppen underlättas både förståelsen och även möjligheten att tillämpa kunskapen i praktiken på ett rationellt sätt. Vissa resonemang kan vara teoretiska, men har man förstätt grundmeningen kan man tillämpa synsättet praktiskt, och kanske själv justera metodanvändningen.

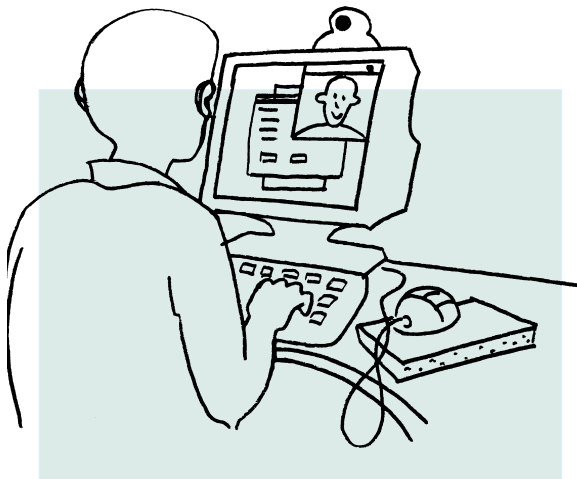
INFORMATION är meddelanden, underrättelser, upplysningar, uppgifter och nyheter som förmedlas via någon informationskanal. Överföring av ett budskap från en avsändare till en mottagare i syfte att öka mottagarens kunskap.

KOMMUNIKATION uttrycker att man har fått kontakt på det ena eller andra sättet. Att överföra information, tankar och känslor så att det kan mottagas och förstås, att komma i kontakt. Kommunikation förutsätter att det finns en sändare och en mottagare och att mottagaren kan reagera på det meddelande som sänts ut. Kommunikation kan vara en dubbelriktad ömsesidig dialog mellan avsändare och mottagare.

DIALOG är ett ömsesidigt utbyte av erfarenheter, idéer och åsikter mellan två eller flera parter, ett samtal. Dialog är tvåvägskommunikation eller flervägskommunikation. Dialog förutsätter att man får tillfälle att återkomma med flera repliker och vidareutveckla resonemangen. I dialogbegreppet finns en dimension av samtidighet och direktkon-

takt, fysisk eller via tekniska hjälpmedel. För att få till stånd reellt medborgarinflytande krävs någon form av dialog mellan medborgarna och makthavarna.

SAMRÅD är ett begrepp som i vårt dagliga tal intimt är förknippat med en beslutssituation. Vi samråder om hur vi ska göra innan vi fattar beslut. Samråd är det begrepp som Plan- och Bygglagen, PBL, använder för att fastställa hur alla berörda skall garanteras ett reellt inflytande på planutformning och genomförande (medborgarinflytande och rättssäkerhet). Samrådet skall även medverka till att ärendena kan behandlas så snabbt och enkelt som möjligt. Beskrivningen av förfarandet vid upprättande av detaljplaner och områdesbestämmelser är relativt detaljerade i PBL och samrådet regleras och formaliseras. I denna formalisering av begreppet samråd försvinner en del av ordets ursprungliga laddning. Medborgarna får i samrådet ge sina synpunkter (oftast skriftligen) på planförslag som "anonymt" ställs ut, därefter är det politikerna som fattar beslutet efter genomläsande av tjänstemännens samrådsredo-görelse. Den som deltagit i samrådet har rätt att besvara sig över beslutet.

DIALOG BYGGER PÅ ÖMSESIDIGHET OCH GENSVAR

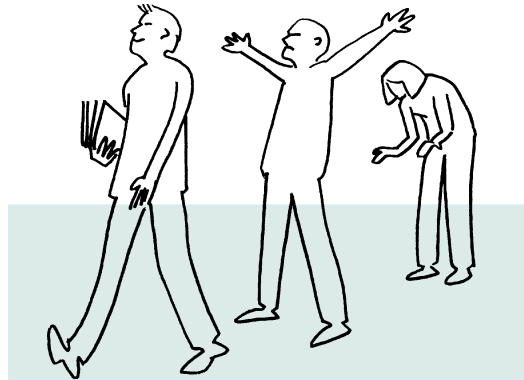
Det är stor skillnad mellan att informera och att föra en dialog. **I en dialog måste alla deltagare ges möjlighet att ta del av den andra partens förslag och åsikter - begrunda dem och besvara dem.** Att informera är däremot att ensidigt föra ut sitt stoff. Detta kan göras mer eller mindre samvetsgrant och kan vara en inledande aktivitet för att skapa dialog.

Dialogbegreppet är alltså lite djupare i sin innebörd än information och kommunikation. Dialogen förutsätter att parterna kan kommunicera och att den information som finns tillgänglig kan användas av samtliga deltagare.

Dialog, liksom all demokratisk verksamhet måste vårdas. Man måste komma ihåg huvudsyftet med dialogen - ömsesidigt utbyte av åsikter och erfarenheter - då man ska tillämpa metoderna och teori och praktik inte verkar att stämma överens. Kännetecknande för dialogen är att man får en chans att komma igen flera gånger med frågor och svar och att man får gensvar. Dialog kräver också reflektion hos alla deltagande parter.

Dialog med sin ömsesidighet leder på ett naturligt sätt till samarbete. Man samarbetar i dialogen och den kan leda till fortsatt kontakt. Man kan få till stånd underhandlingar under en längre tidsperiod.

Att skapa förutsättningar för en kontinuerlig dialog - en kedja av dialoger - under en lång planeringsprocess och att dokumentera den dialog som förs genom hela projektet, är ett stort åtagande för den som leder ett projekt. Projektledaren kan ha behov av extern hjälp för att klara detta och en dialogsamordnare som tar hand om den praktiska hanteringen för en tidsbegränsad del av processen kan vara ett sätt att klara av dialogen med allmänheten. Dialogsamordnaren och projektledaren måste dock ha ett mycket nära samarbete och dialogen måste arbetas in med omsorg i projektets tidplan redan från starten.

Då dialog kännetecknas av ömsesidighet, ställer den också krav på handling. Man kan inte lämna deltagarna i sticket efter avslutad dialog. Ett hållbart samhälle med medborgarinflytande kräver att deltagande i samråd ger gensvar i form av handling. I annat fall kommer inte deltagarna att ställa upp nästa gång, eftersom det inte lönar sig att engagera sig.

Slutligen är det av yttersta vikt att det samråd eller den dialog man genomför i sin komplexitet står i paritet till planfrågan eller ärendets relativa vikt och angelägenhetsgrad. Samrådet får helt enkelt inte göras så vidlyftigt att det kanske till och med i värsta fall tar längre tid och kostar mer än själva genomförandet. Sunt förnuft i bedömningen av vilka insatser som ska till i ett vägprojekt eller en planfråga utöver det lagstadgade samrådet är med andra ord nödvändigt.

SAMRÅD OCH PLANERAD KOMMUNIKATION GYNNAR PROCESSEN

Den kunskap som finns hos brukarna, de boende eller de berörda är viktig att ta tillvara i alla plan-sammanhang. Då de berörda bidragit med sin erfarenhetskunskap, kan utredningsarbetet fokusera på de frågor som aktualiserats i samrådet. **Risken för överklagande och därvid följande tidsförlust minimeras.** Den tid man satsar i projektets inledning då investeringarna är små - vinner man i slutfasen då investeringarna är stora och ändringar medför stora bekymmer. Samråd i dialogform kan ge en utveckling av demokratin med lokal förankring. Då dialog förs med brukarna under pågående planeringsprocess kan brukarna och de närboende få ta del av utredningsmaterialet fortlöpande och ge sin syn på de alternativ som utreds. Vi får på köpet ett bredare synsätt. Dialogen ger kunskap till alla sina deltagare, brukare såväl som planerare och vägprojektörer. Genom att tidigt i projektet hitta problemen och få synpunkter från brukare och närboende, kan man få fram lösningar som är bättre anpassade efter brukarnas behov och förutsättningar. Sakägare vars mark påverkas får, genom att engageras tidigt i processen, tid på sig att ta del av informationen, ta ställning i sakfrågan och även att påverka resultatet. Genomförandet av planerade åtgärder med marklösen mm kan därvid gå smidigare i slutfasen.

Dialogen med de berörda kan visa vad som är den äkta konflikten och därmed ge experterna möjlighet att utreda och bearbeta den eller de viktiga frågorna. Falska konflikter, dvs missförstånd, kan man lokalisera och reda ut i dialogens form och man behöver inte belasta projektering och utredning med detta.

Genom att planera hur man ska kommunicera med omvärlden i ett projekt och väva in kommunikationsplaneringen i projektets tidsplanering från början, kan man styra resultatet på ett medvetet sätt. Kommunikationsplaneringen bör göras i inledningen av projektet och sedan ses över inför varje nytt skede i enlighet med den informationspolicy som finns inom den egna organisationen.

Den kommunikation med omvärlden som krävs för måluppfyllelsen i ett projekt kan planeras med hjälp av så kallade kommunikationsplaner.

En kommunikationsplan innehåller följande delar:

- **Syftet med kommunikationen**
Vilken process ska kommunikationen stödja?
Vilka konkreta verksamhetsmål ska kommunikationsinsatsen stödja?
- **Kommunikationsmål**
Vilka konkreta kommunikationsmål ska uppnås? Målen formuleras i termer av vad berörda mottagare ska uppleva, ha uppfattat, lärt sig eller hur de ska bete sig.
- **Strategi för kommunikationen**
Vilken är tyngdpunkten i olika delar av projektet? - information eller dialog
Vilka metoder ska vi använda?
Vilket ska vara huvudbudskapet i kommunikationen och i vilken "anda" ska kommunikationen ske?
- **Målgrupper**
Vilka grupper av människor ska vi kommunicera med för att uppnå målen?
Vilka förkunskaper och attityder har de till frågan och till avsändaren?
- **Kanaler**
Hur när vi mottagarna?
Vilka vidareinformatörer kan aktiveras till stöd för projektet?
- **Aktiviteter och tidplan**
Vilka aktiviteter ska genomföras och när ska de genomföras?
Vilka "gratistillfällen" finns för att nå målgrupperna?
Vem ansvarar för vad i genomförandet av respektive aktivitet?
Vad kostar respektive aktivitet?
- **Kritiska framgångsfaktorer**
Vad krävs av oss för att lyckas i kommunikationen?
- **Utvärdering av kommunikationen**
Hur och när ska kommunikationen utvärderas?
Vem ansvarar för utvärderingen?

Kommunikationsplaneringen gäller alltså projektet i sin helhet och i projektet kan ett antal olika former av dialog förekomma i olika skeden i kombination med flera typer av informationsinsatser. Man kan vartefter projektet fortskrider varsebli att det krävs andra insatser än man från början antagit, därför ska kommunikationsplaneringen ses över och revideras med jämna mellanrum. Den enskilda dialogens tidplan inordnas alltid i kommunikationsplanen.

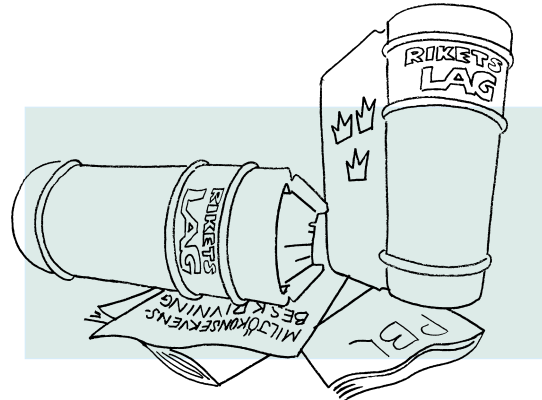
SAMRÅD I LAGAR, FÖRESKRIFTER OCH REKOMMENDATIONER

Den nya *Miljöbalken* stadfäster tidigt samråd vid all planering som påverkar vår miljö, i enlighet med den praxis som tillämpas i PBL. Detta är en stor förändring i lagstiftningen. Förr reglerades detta enbart vid kommunal detaljplanering. Miljöbalkens kapitel 6 behandlar Miljökonsekvensbeskrivningar och annat beslutsunderlag. Där behandlas tidigt samråd och utökat samråd. Utökat samråd i miljökonsekvensbeskrivning, miljökonsekvensbedömning, innebär bland annat att samrådet ska behandla verksamhetens eller åtgärdens lokalisering, omfattning, utformning, och miljöpåverkan samt innehåll och utformning av miljökonsekvensbeskrivningen.

Väglagen ändras och nya formuleringar träder i kraft 990101. Väglagen kopplas till Miljöbalken och detta påverkar skrivningarna om samråd. Man behandlar förstudie och vägutredning och preciserar grupperna som ska erbjudas samråd: berörda länsstyrelser, kommuner, och ideella föreningar som enligt sina stadgar har till ändamål att ta till vara naturskydds- eller miljöskyddsintressen samt med den allmänhet som kan antas bli särskilt berörd. Lagstadgat samråd i arbetsplaneskedet finns redan nu i Väglagen, Vägkungörelsen.

Plan- och bygglagen beskriver planförfarandet i sitt femte kapitel med normalt förfarande och förenklat förfarande. Samråd i de olika skedena av all detaljplanering är fastlagt och förfarandet beskrivet för program, samråd, utställning, antagande och prövning. För detaljerad beskrivning hänvisas till Boverkets publikation *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser, 1998*.

I Vägverkets handbok *Miljökonsekvensbeskrivning för vägar* Publikation 1995:30, finns ett avsnitt som behandlar samråd, förankring och redovisning. Där understryker man vikten av att ha omfattande kontakter med olika parter genom hela processen från förstudie och vägutredning till arbetsplan. Bland annat påpekas att tidiga kontakter är en bra förberedelse för det formella samrådet i ett senare skede av projektet.

I Vägverkets handbok *Planering och projektering av vägar - Beslut och förankring* Publikation 1996:22, behandlas besluts- och samrådsprocessen ingående. Man visar i scheman exempel på externa kontakter i de olika planeringsskedena och föreslår även kontaktform. Resonemangen och förslagen i denna skrift gäller självklart även vid vägrevision.

I Vägverkets handbok *Förstudie* Publikation 1997:149, behandlas samrådsprocessen mycket kortfattat. Man förutsätter att kunskap finns hos läsaren om hur samrådet genomförs och påpekar endast att det samråd som gjorts ska dokumenteras i redovisningen. I den allmänna beskrivningen av förstudier skriver man att

Vägplanering och vägprojektering måste ses som en del av övrig fysisk samhällsplanering. Vägprocessen måste därför bedrivas med en öppen attityd och i nära samarbete med övriga myndigheter, organisationer och allmänhet.

Vägverkets *Miljöprogram* 1996 behandlar inte dialog med allmänheten specifikt, men i den gemensamma strategin nämner man särskilt medborgare, näringsliv och myndigheter i samverkan. Man skriver även om att utveckla nätverk för samarbete.

Kommunikation med omvärlden har ett dubbelt syfte. Dels vill vi dela med oss av vår kompetens och försöka påverka olika aktörer, inte minst medborgare och näringsliv, att bidra till minskad miljöpåverkan från vägtransportsektorn. Dels är kommunikation ett viktigt medel för att utveckla kompetens och kontaktnät för våra vidgade uppgifter.

Vi måste bli ännu bättre på att ta till oss värderingar, kunskap och erfarenheter i vår omvärld när det gäller vägar, vägtrafik och miljö. Det förutsätter att vi satsar på kommunikation och inte enbart på enkelriktad information och att vi i större utsträckning än hittills är ödmjuka och lyhörda inför andra värderingar och synsätt.”

Vägverkets *Nationellt trafiksäkerhetsprogram 1995-2000* tar upp samverkan med allmänheten på flera sätt. Bl a skriver man ”En viktig samverkanspart för att uppnå det trafiksäkra samhället är medborgarna. Varje myndighet måste ta vara på de kunskaper och erfarenheter som människorna i samhället har. Denna samverkan kan ta formen av ett dialogprojekt.”

Ovanstående sammanställning av lagar, rekommendationer och föreskrifter handlar nästan uteslutande om samråd och detta begrepp har inledningsvis i denna handbok definierats just som lagstiftarens redskap. Man vill säkerställa medborgarinflytande och rättssäkerhet. Vägverkets Nationella trafiksäkerhetsprogram och Vägverkets miljöprogram går lite längre och talar både om kommunikation och dialog.

Vägverket har alltså en målsättning att gå djupare i samråd och dialog med allmänheten än vad lagstiftaren idag kräver.

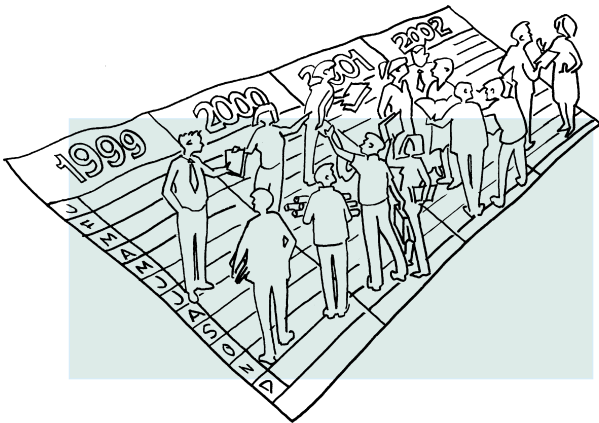
Både den nya lagstiftningen och denna ambitionsnivå kräver att man ser över sina rutiner och processer och upprättar kommunikationsplaner som innehåller både dialog, information och formellt samråd.

KONTINUITETEN — HUR SÄKRAS DEN?

Ett planärende eller ett vägprojekt är processer som tar mycket lång tid, oftast flera år. Under den tiden hinner flera olika projektledare eller planerare passera i revy och ta hand om olika delar av processen. Många olika instanser och myndigheter finns också som tar hand om olika ansvarsområden. För den del av allmänheten som faktiskt är intresserad av planering är detta mycket förvirrande.

Det är en sak att ställa upp i ett samrådsprojekt och komma på ett antal möten och diskutera planer, trafiksäkerhetsfrågor och miljöfrågor, men **hur ska deltagarna sedan få veta vad som händer längre fram?** Det krävs avsevärd kunskap om planering, för att kunna hitta rätt, för medborgaren som vill ha information om vad som hänt med projektet något år senare. **Här finns mycket att göra både i informationshänseende och genom att höja allmänbildningen i planeringskunskande.**

En instans som står för kontinuiteten mer långsiktigt och som finns närmare kommuninnevanorna är planeringsavdelningarna inom respektive kommun. Det finns därför all anledning för dialogsamordnare och Vägverkets projektledare att arbeta så nära de kommunala planerarna som möjligt; detaljplanerare, översiktsplanerare och trafikplanerare, så de är välinformerade och kan hjälpa den som vill ha information. I Vägverket Region Stockholm finns en avdelning för Planering där motsvarande information ska kunna ges.

Det är viktigt att hitta rutiner som fungerar långsiktigt för dialog med allmänheten, annars riskerar de redan genomförda och de nu planerade dialog-

projekten att bli betraktade som speciella evenemang utan betydelse och förankring i vägplaneringen. I boken *Nya spår Erfarenheter och planeringsidéer från utvecklingsarbete i byar och bygder* tar Ulf Alexandersson och John-Eric Rönnlund upp denna problematik. De har arbetat som planerare med byalag och byutveckling i flera jämtländska kommuner under en följd av år och de menar att ett byutvecklingsarbete i dialog mellan kommunens företrädare och medborgarna tar tre år innan resultatet kan studeras och utvärderas.

Boverket har i Sydlänsprojektet genomfört lokala utvecklingsarbeten i nio kommuner just för att försöka hitta sätt att få kontinuitet och hållbarhet i medborgarinflytandet. I deras rapport *Vem bestämmer; om medborgarinflytande och kommunal planering*, understryks hur bräckligt medborgarinflytandet är och i hur stor utsträckning det bygger på att det finns en eldsjäl som driver det hela. Man pekar också på behovet av spelregler för medborgarinflytande.

Alexandersson och Rönnlund tar också upp eldsjälen positiva betydelse för medborgarinflytande, men varnar samtidigt för riskerna med att förlita sig på en eldsjäl. Det kan lätt bli så att eldsjälen tar på sig ett för stort ansvar och därmed står och faller det hela med honom eller henne. Ju fler som engagerar sig långsiktigt, desto hållbarare blir medborgarinflytandet.

KONFLIKTER

I allt samråd kring samhälle och planering finns intresse motsättningar av olika grader och valörer. Vissa frågor är mycket laddade och anses livsavgörande för den det berör. Andra frågor kan vara av en mindre dignitet, men beröra många människor och därmed blir viktiga och tunga.

En utgångspunkt för att få till stånd en dialog och ett engagemang är ofta en intresse mot-sättning eller en konflikt. Man kan skilja på **falska konflikter och äkta konflikter**. En falsk konflikt är oftast ett missförstånd, och genom att informera om fakta i sakiäget kan en sådan falsk konflikt undanröjas. En äkta konflikt är en renodlad intresse motsättning.

Genom att oskadliggöra de falska konflikterna kan man i en dialog koncentrera sig på att diskutera den äkta konflikten och försöka hitta nya lösningar eller vägar att förhandla sig fram till en lösning eller kompromiss som kan vara acceptabel för de diskuterande parterna.

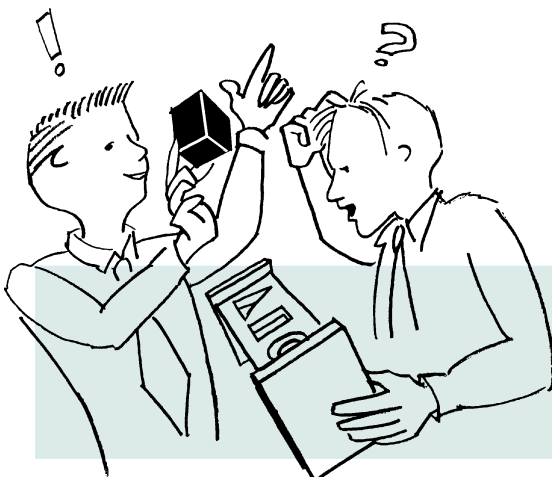
I en dialog med allmänheten med många deltagare, varav vissa kommer och går under en längre tidsperiod, finns rikliga tillfällen till att falska konflikter uppstår hela tiden. Endast genom att vara uppmärksam på skeendet, kan man fanga upp dessa tendenser och gång på gång informera och kom-

municera och därmed skapa förutsättningar för en dialog kring den fråga som är projektets kärna.

Både falska och äkta konflikter driver dialogen vidare och är inte något som man ska se negativt på. Utan konflikter skulle dialogen bli ointressant och ingen skulle engagera sig. Å andra sidan kan konflikterna stjälpa hela dialogen och projektet om man inte hittar ett sätt att hantera de stridiga viljorna och skapar regler för hur meningsutbytet får ske. Det är här som de olika metoderna för dialog kan vara ett stöd. Genom att via en dialogmetod skapa ett forum där alla sorters synpunkter ges plats och gensvar kan alla deltagande lära sig av sina respektive motståndare och alla kan komma vidare i sina resonemang. Däremot kan man aldrig garantera att dialogen ger en lösning som alla är tillfreds med. Dialogen kan resultera i att man kommer fram till att frågan inte går att lösa med de givna förutsättningarna. Eller dialogen kan landa i att konflikten kvarstår olöst eller i värsta fall fördjupad.

Framför allt, när dialogen initieras och planeras är det viktigt att reflektera över förutsättningarna, och att man är medveten om denna risk. Annars kan dialog med allmänheten uppfattas som ett onödigt ont av dem som har obehagliga erfarenheter.

PLANERINGSPROCESSEN DRIVS FRAMÅT AV DIALOG

Utmärkande för planeringsprocessen är att man under hela processen **prövar nya lösningar på sitt problem** för att hitta en lösning som ger en bra slutprodukt. Planeringsprocessen definieras genom de samråd och utvärderingar man under hela processen genomför för att kunna driva projektet framåt. Det är genom att öka sin kunskap om det problem man vill lösa, som man kommer närmare en godtagbar lösning.

En dialog med allmänheten bör kunna föras genom hela planeringsprocessen, inte bara under vissa

korta hektiska perioder. Ofta understryks det i planeringsteoretisk diskussion att det är viktigast att samråda med allmänheten i tidiga planskeden, då det går att påverka de stora besluten. Å andra sidan, när det rör sig om en konkret vägdragning som påverkar de kringboende kraftigt, finns det ingen anledning att nöja sig med samråd i tidiga skeden. Då bör de berörda också beredas tillfälle att yttra sig över de slutliga förslagen, inte bara i lagstadgat samråd, utan gärna i en utökad dialog.

Dialog med allmänheten är en vid många tillfällen prövad planeringsmetod. I plansammanhang har det använts i stor utsträckning, men ofta har man konstaterat att det är svårt att samråda med allmänheten kring planer. Det största problemet är kanske den oklara tidsbilden. Planer tar lång tid att genomföra och folk tröttnar helt enkelt på frågeställningarna när det inte "händer något". Man har också erfaren att det är svårt att få allmänheten att diskutera komplicerade frågeställningar i plansammanhang, mest blir det olika påtryckargrupper

som hävdar sin egen ståndpunkt mot någon annan.

Vissa projekt har dock fungerat mycket bättre. Kännetecknande för dem är att man samlat en mindre grupp vid flera tillfällen och genom någon form av pedagogisk process ökat kunskaper hos gruppen om frågeställningarna, och därmed kunnat få ett kvalificerat samråd.

Planeringsprocessen och projektet är inte slut förrän vägen finns byggd och kan utvärderas av sina användare. Vid utvärderingen kan det visa sig att utformningen inte var optimal, utan måste förändras, kanske behövs en dialog igen...

I en presentation av dialogprojekt i VÄGVERKET INFORMERAR mars 1997 beskrivs ett dialogprojekt -Lindholmsprojektet. Där talar man om en **kedja av dialoger** som lett fram till en fungerande lösning. Det är en bra bild av hur man kan se på dialogen med allmänheten i ett långt tidsperspektiv som planering alltid innebär.

PROTOKOLL, DOKUMENTATION

Att **dokumentera samråd och dialog är mycket viktigt**, det är i stort sett omöjligt att i efterhand komma ihåg vad som sades och hur diskussionen gick. Samrådet får också en högre status om det är dokumenterat. Då finns det svart på vitt vad som kom fram. Det är lättare att fänga upp frågor som kanske kommit bort i hanteringen om alla möten är dokumenterade, man kan gå tillbaka och hitta dem i de gamla papperen.

Därför är protokollförarens roll viktig i alla samrådssituationer. **Att föra protokoll vid möten med allmänheten är en uppgift som kräver att man kan ägna sig åt den utan att ha någon annan uppgift på mötet.** För att protokollet ska ha en funktion i ett dialogprojekt, måste de skrivas ut och distribueras till alla deltagare så fort som möj-

ligt, så att alla har den aktuella informationen i god tid före nästa möte. För att allmänhetens synpunkter verkligen ska kunna föras in i de mer tekniska utredningarna, måste protokollets information finnas tillgänglig genast.

Det är också viktigt att sammanställa resultatet av en dialog som kanske pågått under en längre tidsperiod. Sammanställningen behöver inte göras så

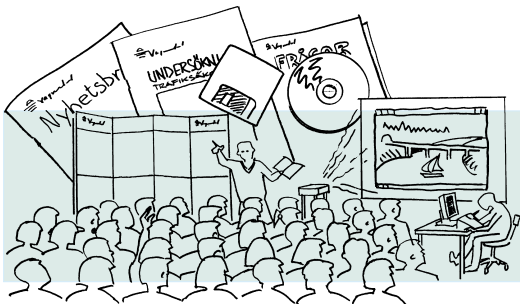
vidlyftig. I slutet av denna bok finns en checklista som genom att fyllas i blir en snabb sammanställning av den dialog som förts. För en dialogsamordnare som anlitas för en specifik tidsbegränsad uppgift är det nödvändigt att redovisa sitt arbete i en sådan form, så att dialogens resultat kan komma helheten tillgodo. En sådan sammanställning har vissa likheter med det formella samrådets samrådsredogörelse, men i och med att den inte är formell finns en större frihet att beskriva tillvägagångssättet och förloppet och att utvärdera om mål och syfte uppfyllts.

Då man genomfört dialog i flera projekt kan

sammanställningen av dessa dialogers resultat sedan bli underlag för att utvärdera både dialogmetoder och processer. Man kan även få underlag för att bedöma medborgarinflytandets hållbarhet och effekter. Det finns inga rutiner idag för dialog, utöver det lagstadgade samrådet, utan vi provar oss fram med risk för att göra fel i alla led. Därför är det av yttersta vikt att dokumentera och utvärdera.

För att man ska kunna utvärdera dessa dialoger är det en stor fördel om de redovisas på ett likartat sätt. Det blir då lättare att sammanställa erfarenheterna och att diskutera likheter och olikheter i projekten.

PRESENTATIONSMATERIAL

Det presentationsmaterial som används vid samråd och dialog med allmänheten **bör alltid vara av så god kvalitet som möjligt. Med god kvalitet menas att presentationsmaterialet är åskådligt och begripligt.** Det behöver inte vara komplicerat och visa all tänkbar information, utan tydligt och klart visa kartbilden, med den aktuella frågeställningen illustrerad. Genom att välja rätt kartutsnitt och lägga in alla de alternativ som diskuteras på kartan har man snabbt fått ett fungerande presentationsmaterial. En informatör bör engageras tidigt i projektet och presentationer bör göras målgruppsanpassade. Modern GIS-teknik, datorstött ritande och OH-teknik, gör att det är fullt möjligt att tidigt i processen framställa presentationsmaterial av hög kvalitet, även fast inte alla faktorer hunnit utredas. En tidig skiss, ett utkast e d kan alltid presenteras med en tydlig anvisning om att det inte är det slutliga förslaget.

Om man framställer enkla skisser i A4-format, kan de utan problem distribueras till alla samrådande parter och skisserna kan användas som OH-bilder vid alla dialog- och samrådstillfällen. Stora ritningar och kartor kan användas vid möten och öppet hus, då man vill visa materialet och stå i en liten grupp runt en uppsatt karta och diskutera. Sådana kartor behöver oftast bearbetas och målas upp med färger, för att förtydligas och fungera som diskussionsunderlag.

Planeringsprocessen i sig har mycket att vinna på att tydligt presentationsmaterial tas fram tidigt. Alla inblandade får därmed möjligheter att se problem och brister och åtgärda dem tidigare. Genom att beställa sådana bilder vid upphandlingen av konsulten, för att kunna presentera redan i det tidiga samrådet med allmänheten, ger man samrådsdeltagarna ett mer konkret diskussionsunderlag.

I dialog med allmänheten uppfattas ofta ett väl bearbetat material som en signal om att allt redan är färdigutrett och icke påverkbart. Detta är ett dilemma för den som ska samråda. Samtidigt som man har behov av ett tydligt och bra informationsmaterial, får det inte hämma dialogen. Presentationsmaterialets status i projektet måste därför alltid framgå tydligt.

SAMORDNARE FÖR DIALOGPROJEKTET

Idén med att ha en samordnare i ett dialogprojekt är för att skapa ett forum där lokalbefolkningen vet att information finns och att deras synpunkter tas emot, dvs att skapa kommunikation. **Hos samordnaren kan all information finnas tillgänglig som en resurs att använda för arbetsgrupperna i sitt arbete.** Kontinuiteten är viktig i planprocessen för att deltagarna ska känna att deras synpunkter beaktas, vare sig de leder till åtgärder eller ej, skall motiven till detta vara tydliga och begripliga.

Det är viktigt att alla frågor kanaliseras till just denna person och att alla instanser samverkar om detta. Lokal förankring och lokalkännedom är ett stort plus vid val av en sådan person, men planeringskunnande är viktigare. Samordnaren ska också arrangera informationsmöten och diskussionskvällar riktade till speciella målgrupper. För att dialog ska kunna uppstå och ej endast envägskommunikation krävs en medvetenhet och ett kunnande om samspel människor emellan.

Dialogsamordnarens uppgifter:

- Organiserar arbetet
- Engagerar intressenter
- Vara ett kunskapsmässigt stöd till arbetsgruppen
- Arrangera och leda möten
- Identifiera och analysera eventuella problem/lösningar tillsammans med de övriga intressenterna
- Föra minnesanteckningar från möten
- Lämna kontinuerlig redovisning till projektledare/uppdragsgivare

Sammantaget rör det sig om ett betydande administrativt arbete som samordnaren får ansvar för. I diskussioner kring hur rollerna ska fördelas i ett dialogprojekt har frågan kommit upp om inte projektledaren ska vara samordnaren. Det finns stora fördelar med en sådan rollfördelning, projektledaren är ju ändå något av en informationscentral och bör ju ha all teknisk och organisatorisk information och planering aktuell. Å andra sidan blir det en tung arbetsbörda för projektledaren.

Projektledarens attityd till dialog med allmänheten är avgörande för om det ska bli någon dialog alls. Troligen skulle de ha ett stort stöd i en samordnare, som kunde driva ett dialogprojekt. Man kan också tänka sig att projektledaren är samordnare, men har en administratör till sitt förfogande som sköter allt det praktiskt administrativa arbetet kring dialogen.

Det kan vara en vits med att en neutral person samordnar dialogen med allmänheten. Rollfördelningen blir då lite klarare mellan de olika deltagande parterna.

DELTAGARE I DIALOGPROJEKT

Deltagare i dialogprojekt är som regel **en aktiv del av allmänheten, människor som engagerar sig i samhällsfrågor**. Till övervägande delen har de som deltagit i dialogprojekt varit män i övre medelåldern. De har ett spontant engagemang när det gäller trafikfrågor. Men även en grupp kvinnor, ofta mödrar som oroar sig för barnens trafikmiljö deltar gärna. Dessa är inte representativa för hela befolkningen. Å andra sidan har de synpunkter på sin närmiljö och är villiga att offra en del av sin värdefulla fritid för att föra en dialog med Vägverkets och kommunens planerare.

Deltagarna kan antingen representera lokala föreningar, företag eller institutioner, eller de kan representera enbart sig själva. Det är viktigt att notera vilket som gäller i det aktuella fallet. Ofta representerar deltagarna en eller flera föreningar informellt. De bör då uppmanas att inkomma med skriftliga yttranden eller dylikt som godkänts på ett föreningsmöte. I annat fall bör man betrakta dessa deltagares synpunkter som personliga.

Personliga synpunkter är lika viktiga som sådana som framförs av en grupp. Det är dialogdeltagarnas kunskaper om sin egen närmiljö som kan bidra till att inventeringen av det aktuella området blir mer fullständig. De kan också bidra i analysen, med det lokala perspektivet. Sedan får personliga intressen vägas mot samhälleliga intressen på sedvanligt sätt.

Som ovan nämnts är det mestadels medelålders, eller övre medelålders män som engagerar sig i dialogprojekt kring trafikfrågor. Detta är ett fenomen som den som initierar dialogprojekt bör vara medveten om och se till att också rekrytera kvinnor, äldre och yngre. Det kan troligen räcka med att vid ett inledande stormöte försäkra sig om att ett antal kvinnor kommer att engagera sig i det fortsatta arbetet. Dessutom behöver kvinnorna speciell uppmaning för att vilja och våga ta sin rättmätiga plats och hålla ut i ett dialogprojekt.

En kommentar från en deltagande kvinna i Lindholmenprojektet är typisk:

• • • *Vi var 3-4 kvinnor i gruppen och det var lite som pojkarnas klubb. De tyckte att vi förde fram fruntimmersfrågor och det var svårt att få ordet. Pojkarna tyckte det var spännande att prata utrustning - det var någon laser polisen skulle ha. Den här elektroniska skylten som står i en kurva var pojkarna också mycket förtjusta i • • •*

Vissa metoder kan ge en bredare rekrytering av deltagare. T. ex kan öppet hus, med möjlighet för allmänheten att bara titta in när det passar, vara ett sätt att nå bredare grupper av medborgare. Ju mer strategiskt man placerar sig, desto större chans har man att lyckas.

Kapitel 2, dialogalternativ

VAD FINNS DET FÖR DIALOGALTERNATIV?

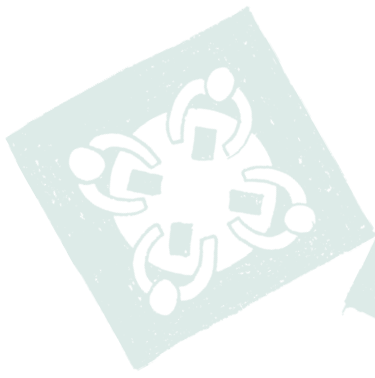
Det finns ett antal **dialogalternativ som man kan använda vid samråd med allmänheten**. Några av dessa alternativ tas upp nedan och diskuteras. Dessa olika metoder kan användas var och en för sig och i alla upptänkliga kombinationer för att få en dialog

som fungerar lokalt. De kan användas i en kedja av dialoger genom en vägrevision eller i ett vägprojekt från förstudie och vägutredning till arbetsplan och genomförande. Matrisen nedan ger en sammanställning av de metoder som behandlas.

METOD	Karaktäristik	Tidsaspekten
 Arbetsgrupper	Arbetsgrupper bildas som träffas och diskuterar med Vägverket ett antal gånger.	Kan ta allt mellan en månad och flera år.
 Seminarier	Ett par träffar med inbjudna deltagare. Specifika frågor behandlas.	Med förberedelser och två träffar behöver man ha en månad på sig.
 Studiecirkel	En grupp studerar ett ämne tillsammans vid några träffar.	Ofta en träff i veckan under 5-10 veckor.
 Öppet hus	Bemannad lokal med utställning av befintligt utredningsmaterial.	Öppet hus bör pågå under åtminstone någon vecka, gärna längre. Förberedelser, en vecka.
 Charrette	Utvecklad ur öppet hus. Planrarna formar ett planförslag i dialog med allmänheten som kommer och går.	Charretten tar ca en vecka, men förberedelser och efterarbete gör att man får räkna med ett halvår.
 Arbetsboksmetoden	Tre arbetsböcker framställs. De är kombinerad enkät och informationsmaterial. Arbetsgrupper eller studiecirkel jobbar med arbetsböckerna	Metoden tar ett år att genomföra.
 Gåtur	Promenad i området med efterföljande diskussion.	Ett par veckors förberedelser, genomförande tre timmar och dokumentation ca en vecka.

Fördelar

Ganska enkelt att genomföra.
Ger bra dialog.

Enkelt och odramatiskt sätt att
få dialog. Kreativt arbetssätt.

Bra metod för kunskapsupp-
byggnad. Kreativ, lärande me-
tod.

Man når många som kanske
inte annars skulle ha engagerat
sig.

Ger utvecklad och god dialog.
Frågeställningen kan bearbetas
kreativt.

Bra och välutvecklad dialog.
Kunskapshöjande metod.

Enkel o snabbt genomförd me-
tod. Ger indikationer om var
problemen finns.

Nackdelar

Grupperna kan fungera dåligt
och ge besvikelse.

Man når endast en begränsad
krets.

Man når endast en begränsad
krets.

Kan bli rörigt om öppettiden
är för kort och det kommer
många.

Lång planeringstid, ställer
stora krav på ledningen.

Metoden tar lång tid. Kräver
en stor arbetsinsats från
projektledningen.

Man når en begränsad grupp.
Vill man nå fler kan man
genomföra flera gåturer.

Lämplighet

Bra när man har en stor grupp
personer som vill engagera sig.

Lämpligt då man vill fördjupa
kunskapen på något område.

Lämpligt då man vill fördjupa
kunskapen på något område.

Lämpligt när man vill väcka
intresse hos många. Bra som
inledning av ett projekt.

Lämplig när det finns många
intressenter som kan förmås att
delta och ställa sig bakom ett
gemensamt förslag.

När man har gott om tid och
många personer som vill
engagera sig.

Lämplig metod för att inleda
en längre dialog. Bra i kombi-
nation med andra metoder.

Att arbeta tillsammans med skolan tas upp nedan i texten, utan att det egentligen är att betrakta som en metod.

Det finns också ett antal sätt att informera om förändringar, som kan användas för att initiera och stödja en dialog.

- Hearingar med olika experter, kan även sändas i radio
- Stormöte, informationsmöte
- Broschyrer, annonser, flygblad, affischer med information

- Information i radio och TV, telefonväkteri mm
- Utställning

En informationskampanj kan stödja ett dialogprojekt och innebär att man gör en kombination av några av dessa olika sätt att informera, massivt eller enkelt.

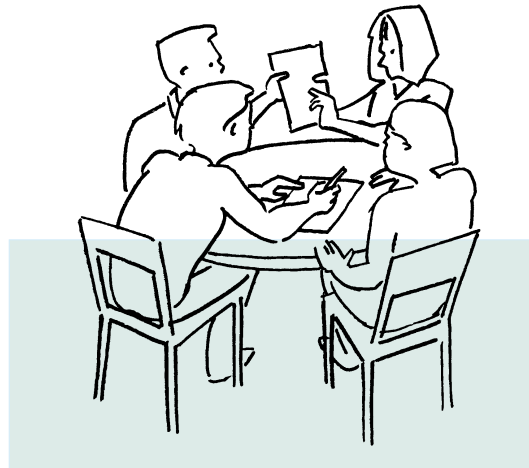
Olika intervjumetoder kan användas för att samla in fakta och synpunkter. Dessa metoder kan ge mycket bra underlag för både samråd och problemanalys.

ARBETSGRUPPSMETODEN

Arbetsgruppsmetoden går ut på att de personer (ur allmänheten) som **frivilligt vill engagera sig i ett vägprojekt, bildar arbetsgrupper som träffas ett antal gånger och diskuterar projektet.** Arbetsgrupperna får träffa beslutsfattare och projektörer vid några tillfällen och föra en dialog. Detta förfaringssätt prövades vid förstudie till Förbifart Norrtälje, våren 1996. Dialogen inleddes med ett par stormöten, då arbetsgrupper bildades och information utbyttes. Därefter arbetade grupperna i ca en månad. Avslutningsvis höll man ett par stormöten och samlade upp alla synpunkter från arbetsgrupperna. Vid dessa stormöten fanns sakkunniga från Vägverket och kommunala planerare med. Att arbeta med referensgrupper kan vara ganska likt detta förfarande. Skillnaden ligger dock främst i att arbetsgrupperna består av personer som frivilligt av eget intresse på fritiden deltar i samrådet. Referensgrupperna tillsätts ofta, av projektledningen eller en politisk beslutande församling, med personer som deltar "i tjänsten" för att diskutera planer eller förslag. Mellanformer med en blandning av yrkesmässig och lekmanmässig medverkan

förekommer också. Alla arbetsgrupper faller inte väl ut och dess deltagare kan bli besvikna. Det avslutande stormötet kan också gå snett och därvid ge besvikelse. Detta är ett relativt enkelt sätt att få dialog i arbetsgrupperna, som sköter sig själva. Tidsmässigt behöver arbetsgrupper och uppsamlade stormöten inte förlänga projekttidplanen nämnvärt. Arbetsgrupperna kan i de fall de fungerat bra, bli informella nätverk för sina deltagare och vara en resurs för projektledningen i den fortsatta handläggningen.

ARBETSGRUPPER OCH SAMRÅDSGRUPP

Liksom i föregående fall **bildas arbetsgrupper med frivilliga deltagare som diskuterar planfrågan** på sin fritid. Dessa arbetsgrupper väljer sedan ett par representanter vardera som deltar i en samrådsgrupp med representanter från Vägverk, kommun m fl myndigheter. Samrådsgruppen träffas regelbundet och då utbyts synpunkter och information. Arbetsgrupperna kan följa projektets framskridande och kan fortlöpande påverka dess inriktning genom sina representanter. Projektledningen får information från deltagarna som är värdefull att få tidigt i processen innan projekteringen börjat läsa alternativa möjligheter.

I skede två av Förbifart Norrtälje i vägutredningen gjorde man på detta sätt under vintern och våren 1997. Samrådet inleddes med ett par stormöten, då arbetsgrupperna bildades och information utbyttes. Arbetsgrupperna jobbade med de frågeställningar som vägutredningen aktualiserade. Ungefär en gång i månaden träffades samrådsgruppen och en dialog fördes mellan Vägverkets, kommunens och arbetsgruppernas representanter. Vid flera av dessa tillfällen var olika experter ditkallade. En hearing arrangerades med kommunens politiker.

Arbetsgruppernas synpunkter beaktades i vägutredningen och de påverkade innehållet i MKB:n. Dialogprojektet avslutades med ett stormöte då deltagarnas synpunkter och erfarenheter samlades upp. Detta dialogprojekt finns närmare beskrivet i *Dialog i Norrtälje, allmänhetens medverkan i vägplanering*, Vägverket rapport 1997:100.

Alexandersson och Rönnlund beskriver ett liknande arbetssätt i sin bok *Nya spår* då de beskriver hur byalagen kan organisera sitt arbete och samordna sina möten och arbetsinsatser. Ett mer organiserat samråd tar alltid längre tid. "Byråkratiseringen" av det frivilliga arbetet kan kännas tung för deltagarna. Detta förfarande ger å andra sidan en dialog mellan olika parter och synpunkter kan föras vidare och besvaras i processen. Medborgarinflytandet säkerställs på ett hållbarare sätt. Förutsättningar skapas för en fördjupad demokrati. I förlängningen kan detta arbetssätt inlemmas i den kommunala beslutsprocessen enligt Alexandersson och Rönnlund.

SEMINARIER OCH MÖTEN FÖR DIALOG

Det enklaste sättet att skapa förutsättningar för dialog är att **arrangera en serie möten, minst två med ungefär samma deltagare**, och vid dessa på ett konstruktivt sätt diskutera den fråga som är aktuell. Ju bättre man förbereder sig, desto bättre förutsättningar har man att få ett gott resultat. Olika pedagogiska hjälpmedel kan då hjälpa deltagarna att inte läsa sig fast i sina egna förutfattade meningar. Ett exempel är Metaplanmetoden, men det finns andra typer av pedagogiska metoder som kan fungera minst lika bra. I seminarier och andra konstruktiva möten är det viktigt att antalet deltagare inte blir

för stort, och att alla deltagare kommer till tals. Det är när alla får sin chans att diskutera som vi uppnår dialog.

Ett arbetssätt med seminarier har man provat på Gotland och i Sigtuna under hösten 1997. Metoden som är en utveckling av Metaplanmetoden, går ut på att representanter för ett antal berörda aktörer: polisen, skolan, elevrådet, Hem och skola-föreningen, NTF, trafikplanerare, planarkitekt, Vägverket m fl, kallades till två seminarier där ett specifikt problem (här trafikproblem i skolans närmiljö) diskuteras. Vid det första seminariet fick deltagarna skriva ned alla de problem som de upplevde på lap-

par. Dessa lappar lästes upp och sorterades på en anslagstavla i "träd" där orsak och verkan sorterades i ordning. Problemen grupperades också efter typ. Alla fick sedan skriva av samtliga problem i denna hierarkiska ordning. Deltagarna fick sedan i hemuppgift att ta med sig frågeställningarna tillbaka till sin respektive grupp och diskutera problemställningarna, justera "trädet" och prioritera vilka frågeställningar som var viktigast att angripa. Metaplanbegreppet står för att man gemensamt skapar ett pedagogiskt instrument en visualisering av problemet i detta fall ett "träd" av lappar med synpunkter.

Vid nästa seminarium som genomfördes några veckor senare rapporterade deltagarna vad de kommit fram till i diskussioner med kollegor och för-

eningsmedlemmar. Därefter genomfördes ett tankeexperiment; deltagarna delades in i grupper och fick skriva ned hur de i fantasin åtgärdade de problem som fanns. Denna övning var mycket kreativ och deltagarna började spontant lägga upp strategier för att åtgärda problemen i verkligheten. Dialogprojektet finns närmare beskrivet i Rapporten *Den goda dialogen* Vägverket Region Stockholm Rapport 1998:0303.

Seminarier kan bli mycket kreativa och dialogen kan fungera mycket bra. Det är enkelt att arrangera och tidsåtgången är begränsad. Mycket bra metod för kunskapsuppbyggnad, dialog och samråd.

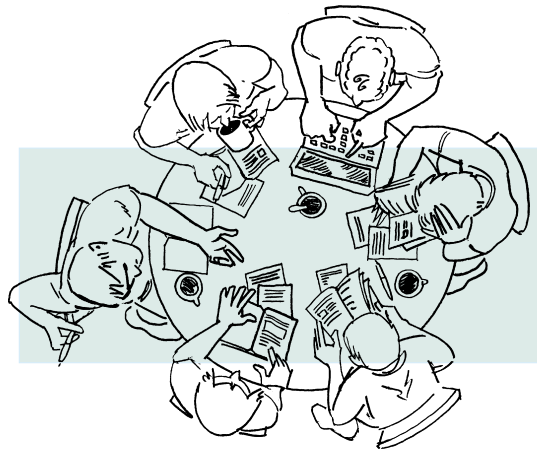
STUDIECIRKEL

Ett alternativ för dialog är att **engagera representanter för olika intressen i studiecirkel, där de lär sig mer om den eller de frågor som finns i avslutning till den aktuella planen.** Studiecirkel är också en väl förankrad tradition i Sverige och är av den anledningen relativt enkelt att arrangera.

Studiecirkeln bör ha någon form av kontakt med vägprojektet via en projektledare eller samordnare eller dylikt. En studiecirkel blir inte lika bunden av precis den tidsavgränsning som det aktuella vägprojektet har och dess deltagare kan bli resurspersoner i ett större samråd med allmänheten.

Studiecirkel i likhet med seminarier kan bli mycket kreativa och dialogen kan fungera mycket bra. Det är en mycket bra metod för kunskapsuppbyggnad, dialog och samråd.

”DROP-IN” ELLER ”ÖPPET HUS”

Drop-in möjlighet för allmänheten är en metod som kan fungera för samråd och dialog. **Man arrangerar under en viss tidsperiod ett bemannat platskontor i en befintlig lokal t.ex. ett bibliotek eller en skola.** I lokalen finns då experter och ansvariga parter och allmänheten får komma och fråga, diskutera och ge förslag. Öppettiderna måste anpassas så att allmänheten har möjlighet att delta. Detta kan vara en mycket fruktbar metod, om rätt personer finns tillgängliga och om tiden och platsen väljs omsorgsfullt. De synpunkter som kommer fram vid dessa tillfällen bör dokumenteras med t.ex. minnesanteckningar som sparas. Anteckningar bör även föras om vilka personer som deltagit och gett synpunkter. Deltagarna kan uppmuntras att skriva ner sina synpunkter, gärna på ort och ställe och lämna in dem omgående.

I samband med drop-in kan man även arrangera en utställning av befintligt utredningsmaterial. Det underlättar diskussionerna om det befintliga kart- och utredningsmaterialet finns tillgängligt.

Lämpligen genomförs drop-in vid ett par tillfällen eller under en längre tid vid förstudie, vägplanering eller vägrevision. Metoden behöver kombineras med andra sätt att samråda med allmänheten. Stormöte i anknytning till en period med drop-in är en lämplig kombination.

I Stockholm har Vägverket provat en form av drop-in i samband med förstudie i vägrevisioner i Vaxholm, Arninge, Mörby, Hemmesta och Gälö. Projektledaren och en informatör har ställt sig på torget en vardag och haft en stor karta uppsatt på en skärm med sig. På kartan har allmänheten kunnat se vilken vägsträckning vägrevisionen har gällt och de har getts möjlighet att visa och förklara vad de upplever som problem. Alla synpunkter har dokumenterats i anteckningar och med markeringar på kartan via ett genomskinligt överlägg.

Metoden kan upplevas lite väl spontan av allmänheten, om den inte annonseras i förväg. Man når dem som råkar droppa in. Om öppet hus arrangeras under för få timmar kan det komma mycket folk samtidigt och då ges inte möjlighet till dialog. Det kan bli lite rörigt.

Man når å andra sidan många som kanske inte skulle ha engagerat sig i den aktuella frågan. Metoden kan vara mycket bra för att öka medvetenheten hos allmänheten om att ”något är på gång” och att man får delta utan att förbinda sig till ett större engagemang. Metoden är enkel att genomföra, men den kräver förberedelser så att det finns underlagsmaterial och annan information att tillgå.

CHARRETTE ELLER "PLANNING WEEKEND"

Charrette är en ny metod som börjat användas så smått i USA. I England kallar man samma metod "planning weekend" eller "action planning". Metoden är på sätt och vis en utveckling av drop-in metoden och den är ett förslag till hur en hel samrådsprocess skulle kunna gå till. Metoden går tvärs emot den svenska modellen för planering med samråd och remisser i ett utdraget tidsförlopp.

En charrette tar i genomsnitt 6-8 dagar att genomföra, men då har man i regel haft flera månader på sig att förbereda den. Förberedelsearbetet är omfattande. Man gör en noggrann utredning och samlar in alla dokument som finns av tekniska data, planer och kartor. Området fotograferas och inventeras. Själva charretten planeras också i detalj, så att allt ska kunna löpa enligt planerna.

Charretten genomförs i en lokal så nära det aktuella området som möjligt. Ett platskontor upp-rättas för hela designteamet under de ca sex dagarna.

I en charrette ska ett antal deltagare finnas med:

Ett designteam med projektörer, utredare och arkitekter/landskapsarkitekter - presentatörer som kan göra snabba skisser och presentationer omedelbart, ca 8 personer allt som allt.

- En person leder designteamet och fattar beslut
- Kommunens planerare
- Andra myndigheter
- Byggherren eller exploatören
- Markägare
- Föreningar och andra aktörer
- Allmänheten
- Alla som kan överklaga och stoppa projektet

Den första dagen installeras designteamet och på kvällen bjuds alla in till ett inledande möte med ett föredrag. Alla som ska delta i charretten måste komma till detta möte och anmäla sig. Det inledande föredraget är viktigt, då presenteras hela projektet.

Dag 2-5 är deltagarna välkomna att besöka charretten halva dagarna, dvs drop-in. Diskussionen fortlöper, man ritar upp alla förslag som kommer in. Allt sätts upp på väggarna. Allt antecknas och illustreras.

Varje dag avslutas med en genomgång av allt som kommit in och satts upp under dagen. Så mycket ritningar som möjligt.

Dag 6-8 stänger designteamet in sig och framställer slutdokumenten, som då är ett färdigt planförslag med områdesbestämmelser, gatu- och trafikplaner, perspektiv och illustrationer.

Sista dagen presenteras det färdiga dokumentet på ett stort möte. Allt ska vara klart till ett visst klockslag, hela dokumentet fotograferas/kopieras för att om möjligt presenteras i t ex diabilder eller som OH på mötet.

Charretten måste planeras noggrant, förberedas och genomförs disciplinerat och avslutas med ett färdigt dokument. Metoden ställer stora krav på ledningen. Lokalen där charretten bedrivs måste vara mångsidig och klara kontorsarbete, datorprojekterande, väggar att sätta upp förslag på och ge plats för stora och små möten med bildvisningar.

Metoden kan vara lönsam då marken är dyr och tiden en viktig ekonomisk faktor. Charretten har tre stora fördelar enligt sina förespråkare: Det är en effektiv metod, man får en färdig plan. Deltagarna känner delaktighet, de "äger planen". Publiciteten blir i regel god, säljer bra.

Metoden är inte anpassad efter hur planering går till i Sverige. Om man missar någon viktig saksägare som senare ifrågasätter charretten, förlorar man mycket av vinsterna med metoden.

En fördel med metoden är att man kan få ett mycket fint samråd och dialog med alla som berörs av frågan och man kan komma framåt i frågeställningen och få alla att arbeta och diskutera kreativt.

ARBETSBOKSMETODEN

Arbetsboksmetoden eller planeringsboksmetoden **bygger på att de berörda kontaktas via en typ av enkät, en arbetsbok, som innehåller kvalificerad information om det aktuella ärendet.** Metoden tar ca ett år att genomföra och innebär ett omfattande arbete för arrangörerna. Inledningsvis bildas en projektgrupp kring ett problem av någon typ. Projektgruppen gör en problembeskrivning och några utkast till lösningar. Dessa presenteras i arbetsbok 1.

Arbetsbok 1

Ett antal frågor ställs till allmänheten och arbetsböckerna delas ut och samlas in. I samband med att arbetsbok 1 är ute för att besvaras startas arbetsgrupper eller studiecirkel där man försöker engagera människor i diskussioner kring problem och lösningar. **Arbetsbok 1 bör besvaras på ett par veckor.**

Projektgruppen och projektledaren sammanställer svaren som sedan presenteras i arbetsbok 2.

Arbetsbok 2

Denna bok innehåller fördjupad problembeskrivning och fler förslag till lösningar. Fler frågor att besvara finns i arbetsbok 2, som delas ut till alla som besvarat arbetsbok 1. Eventuellt bildas fler diskussionsgrupper i detta skede. **Arbetsbok 2 kan vara ute en till fyra månader.**

Arbetsbok 3

Då arbetsbok 2 är besvarad görs en sammanställning av de åtgärder som de berörda vill få utförda, arbetsbok 3. Denna sammanställning bör godkännas av alla berörda som varit med. Ett antal diskussionsmöten bör alltså arrangeras innan arbetsbok 3 sammanställs. Det är sedan beslutsfattarna som ska reagera på arbetsbok 3 och redovisa vad de tänker göra. **Arbetsbok 3 är slutresultatet av arbetsboksmetoden.**

Planeringsbok 4

I vissa fall kan genomförandet kräva insatser från de berörda. Då har man sammanställt en planeringsbok 4, med de krav som ställs på de berörda.

Arbetet med att framställa arbetsböckerna är omfattande och dessa ska innehålla mycket fakta om problemet. I en utveckling av denna metod har man skilt på faktabladet och de frågor som ska besvaras, så att de som engagerar sig ska få behålla faktamaterialet. Bearbetningen av inkomna svar blir också enklare på detta sätt.

Man kan få en mycket bra och väl utvecklad dialog med allmänheten och man kan utöka den grupp som deltar under tiden. Frågeställningarna utvecklas och bearbetas under dialogen. En kunskapshöjande metod.

GÅTUR

Gåtur är en metod som kan användas i inledningen av ett planeringsuppdrag och den kan också användas för att utvärdera resultatet när det är färdigställt. Gåtur är danska och betyder att man tar en promenad i det aktuella området. På engelska talar man om Walk Through Evaluation. Metoden innebär att speciellt inbjudna personer: berörda, brukare, boende, planerare, förvaltare, trafikplanerare, konsulter m fl går runt tillsammans i det aktuella området. Man följer en i förväg utstakad rutt och stannar på 8-10 utvalda ställen. Vid dessa stoppunkter skriver var och en ned vad som upplevs som bra och dåligt på denna plats. Då alla gått runt och skrivit ned sina synpunkter samlas man i någon närbelägen lokal och går igenom vad var och en tycker om respektive plats. Vid detta tillfälle träffas alla

berörda och har möjlighet att föra en dialog. Genom att samla in vad alla antecknat under promenaden får man ett bra underlag för att dokumentera gåturen. Bäst blir dokumentationen om texten åtföljs av foton från respektive stoppunkt. **Metoden är ett snabbt och enkelt sätt att få indikationer på vad som är bra respektive problematiskt i en specifik miljö.** Dessutom skapar metoden ett bra klimat för fortsatt samråd i andra former.

Metoden kräver ett förberedelsearbete på ett par veckor, genomförandet tar ca 4 timmar och dokumentationen ca 30 timmar.

En enkel och snabbt genomförd metod för att få synpunkter, erfarenheter och dialog. Metoden är lämplig att kombinera med andra metoder och fungerar bra som en inledning i ett längre samråd.

SAMVERKAN MED SKOLAN, VÄGVERKETS PROJEKT FORSKA - LÄRA

Att engagera skolan i projekt där man arbetar med trafiken specifikt är alltid tidsödande. Skolan har sin planering av schema mm, därför bör man vara ute i mycket god tid för att få in det i skolans planering, helst en hel termin i förväg. Man bör också ägna viss tid åt att hitta intresserade lärare som vill engagera sig i frågan.

Barnen har svårt att delta i kvällsmöten med många vuxna. De har också svårt att hävda sig i sådana sällskap. Högstadielärover kan eventuellt delta i arbetsgrupper och studiecirklar tillsammans med vuxna, men inga sådana erfarenheter finns att referera. Troligen är det bättre att barnen arbetar med trafikfrågorna på sina egna villkor och sedan vid ett speciellt tillfälle redovisar sina rön och synpunkter.

Vägverket vänder sig till skolorna, med ett projekt benämnt Forska - Lära. "Forska - Lära" är ett åtagande som en hel skola gör gentemot Väg-

verket under ett par år. Skolan genomför under dessa år en undervisning som mycket handlar om att barnen utforskar sin hembygd och får en uppfattning om vad samhällsplanering innebär. Då skolbarn är en utsatt grupp i trafiken är det viktigt att ta del av deras synpunkter på trafikmiljön. Ett bra sätt att få fram skolbarnens synpunkter och kunnande om hur trafikmiljön fungerar i praktiken, är att koppla den dialog man tänker genomföra till ett befintligt "Forska - Lära"- projekt. Finns ett sådant projekt på gång, bör man passa på att utnyttja tillfället att föra en dialog med skoleleverna.

Skolan är alltid svår för planerare, projektledare och andra externa aktörer att få kontakt med. Skolans schemaläggning sker terminsvis och det är svårt att passa in extraordinära insatser.

Kapitel 8, stöd för dialog

STÖD FÖR DIALOG

Nedan diskuteras några olika informationsinsatser och metoder som kan vara **ett bra stöd för dialog med allmänheten**, men som inte i sig själva genererar dialog.

Viktigt att alltid tänka på, när man går ut med masskommunikation, är att fastighetsägare och formella sakägare bör få en personlig inbjudan och inte enbart nås av annonser och affischer.

Trycksaker

Trycksaker som **flygblad, broschyrer, informations-tidningar, affischer mm** framställs ofta i projekt som berör många människor. Att skicka ut en väl genomarbetad broschyr med information är ett lämpligt sätt att inleda alla former av dialogprojekt. I broschyren ska det framgå vad projektet innebär, vilken eller vilka som är ansvariga, tidplanering, karta, hur man får mer information mm. Broschyren är en envägs-kommunikation, men den kan locka människor att delta i en dialog om den utformas på ett engagerande och inbjudande sätt. Då hushållen dagligen får massor med direktreklam i brevlådan är det viktigt att en sådan broschyr inte förväxlas med denna. Broschyren kan kompletteras med en affisch på lokala anslags-tavlor och den bör också kompletteras med annonser i lokala tidningar.

En informa-tionskampanj

I många fall, då många människor behöver aktiveras och dras in i samråd kan det behövas en omfattande **infor-mationskampanj med affi-scher, annonser, flygblad, reklam i radio och TV, te-lefonväkteri mm.**

Här gäller det naturligtvis att hitta kanaler som fungerar lokalt för att få uppmärksamhet. De nätverk som finns lokalt bör utnyttjas i en sådan kampanj, med både masskommunikation och strategiska personliga kontaktytor i kombination.

Hearing

Det kan ofta vara bra för informations-spridning i stora och mer svårgripbara planärenden att arrangera hearing med politiker och eller experter en eller flera gånger under en plan-process. För att få riktigt stor spridning kan det vara värt att sända en hearing i lokalradion.

En hearing är ett stor-möte med en expert- eller politikerpanel som ska "höras" om sina synpunkter på en aktuell fråga. Här kommer svårigheter in beträffande stormötets problematik, men i vissa fall har den sitt berättigande.

Hearing kan bara vara ett inslag i samrådet, men räcker inte för att få fram nyanserade synpunkter från allmänheten.

Stormöte

Stormötet har väsentliga nackdelar och bör ledas på ett medvetet sätt, för att fungera. **Ett stormöte där allmänheten bjuds in i t.ex. en planfråga kan vara en bra metod för att informera om att någonting är på gång.** Som metod för dialog i planfrågor är stormötet mer problematiskt.

Som kulturföreteelse har stormötet en gammal tradition. Man samlade alla och höll ett rådslag eller ting, då viktiga frågor dryftades, tidigt i vår historia. Det är troligen därför stormöten fortfarande används i många sammanhang, då stora förändringar är på gång.

Stormötet skiljer sig från andra typer av möten i det att man kallar "alla" till ett stormöte. Är det en planfråga är "alla" allmänheten, som kallas via annonser i tidningar och kungörelser. Är det på t.ex. en arbetsplats, kallas hela personalen. Karaktäriserande för ett stormöte är alltså att det har många deltagare. Mötes-tekniken blir annorlunda än i mindre och intimare möten. Ett faktum som står helt klart när man jämför stormöten och mindre möten, är att alla inte kan få komma till tals vid stormöten. Man

kan via röstning uttrycka sin åsikt vid ett stormöte, men bara de som aktivt begär ordet och tar det, har chans att delta i dialogen.

Vi vet erfarenhetsmässigt att vissa typer av personer alltid tar ordet vid stormöten, medan andra blir tysta. De som tar ordet är i regel vana sammanträdesmänniskor och de är ofta socialt resursstarka. De har dessutom ofta andra kontakter med beslutsfattarna och kan föra en dialog i andra fora. De som förblir tysta har ofta dålig sammanträdesvana och skulle uppleva det som obehagligt att synas och höras i ett mötessammanhang. Det kan röra sig om osäkerhet, dåligt självförtroende, blyghet eller en känsla av okunighet. Bildligt kan man säga att stormötet illustrerar djungelns lag - att endast den bäst anpassade överlever (gör sig hörd).

*Psykologiskt finns det dessutom ett antal personlighetstyper som kan riskera att **sabotera** ett stormöte:*

- **Den som tar ordet och pratar och pratar och pratar.**
- **Den som biter sig fast vid en fråga och terrieraktigt håller fast**

vid den, och tar upp den gång på gång.

- **Den som börjar diskutera fel fråga och får igång ett litet offentligt gräl vid sidan av.**

Stormötet ställer därför stora krav på mötesordföranden. Det gäller att ta kommandot och inte låta vissa mötesdeltagare dominera över de andra. Det gäller också att fördela ordet så rättvist som möjligt bland deltagarna. De stormöten som fungerar bäst är de som är väl förberedda, gärna med en expertpanel som kan svara på frågor. De mötesdeltagare som är väl förberedda med frågor är också de som har störst förutsättningar att få ut något av ett stormöte.

Den dialog som kan ske vid ett stormöte har inga förutsättningar att bli annat än ytlig. Den knappa tiden och den, vad många människor anser, mycket stressiga situation som ett stormöte innebär - ger inga bra förutsättningar för riktig dialog.

Ett stormöte kan vara bra att använda för att informera om en plan och för att få några flyktiga synpunkter, dock mest för envägskommunikation och information. Men då ska man också ha i minnet att män-

niskor inte tar till sig önskad information. Får de veta något negativt, är det inte alls säkert att de förstår informationen och dess innebörd. Alltså är stormötet ingen säker informationsmetod, utan det måste kompletteras med annan information i skriven form.

Att oreflekterat använda stormötet som informations- eller dialogmetod är förkastligt. Man måste vara medveten om vad stormötet kan ge och vad det inte kan ge.

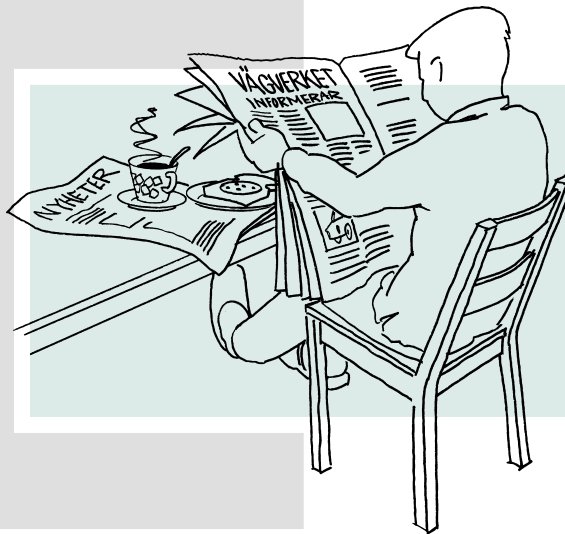
Genom att förbereda stormötet minutöst kan man använda det för kvalificerad information och för yttlig dialog. Att göra som i Lindholmsprojektet och först skicka ut en enkät och sedan kalla till ett stormöte då enkätens resultat diskuteras, är ett sätt att förbereda stormötet som kan anses acceptabelt. I Lindholmen fortsatte man sedan att arbeta med en mindre grupp, när man trängde djupare in i problematiken. Som inledning till ett dialogprojekt eller ett samråd är det en lämplig metod, kanske framför allt av kulturella skäl. Det är tradition att kalla till någon form av stormöte när det händer något viktigt.

Massmedia

Det är alltid bra att få intresse i massmedia för dialogprojekt och samråd. Man måste framför allt se till att få draghjälp då samrådet inleds, så att många uppmärksammar förekomsten och kan ta ställning till eventuellt deltagande.

Genom att bli annonserade i lokalpressen kan man informera sakligt och inne-

hållsrikt kring samrådets och projektets syfte och innehåll. Har man sedan tur kan den lokala pressen fortsätta att bevaka samrådet och därmed sprida frågeställningarna till en större del av allmänheten. Naturligtvis kan även vissa opinionsyttringar via pressen upplevas störa samrådet, men de bidrar ju egentligen också till att dialogen blir mer omfattande.

Utställning

För att presentera en planmässig frågeställning kan det vara bra att **arrangera en utställning med omfattande kartunderlag i stor skala och med modeller** och annat material som allmänheten på så sätt får tillgång till och kan studera i sin egen takt.

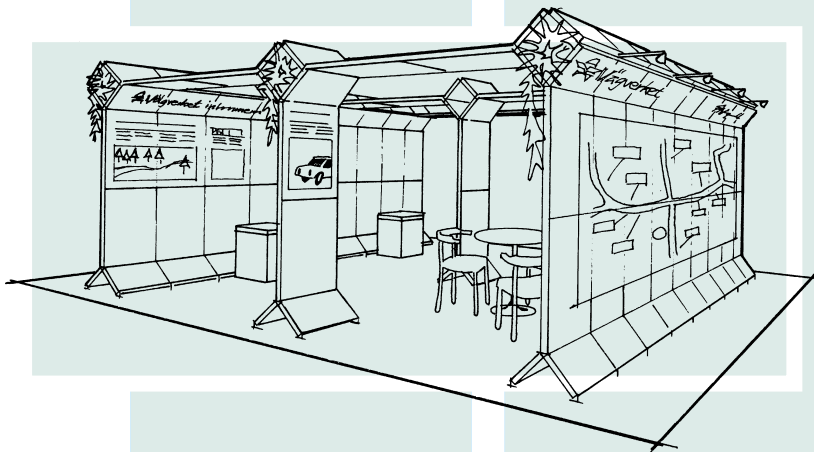
Att själva utställningen har en snygg lay-out och att den är praktiskt arrangerad är en självklarhet, som man önskar inte skulle behöva påpekas... Att syfte och innehåll ska framgå klart och tydligt likaså. Det är med andra ord en god idé att se till att utställningar görs av "proffs" och inte av den som utreder sakfrågan.

Enkäter till berörda

I vissa fall är det angeläget att få synpunkter från många berörda på en specifik frågeställning. Då är det lämpligt att **genomföra en enkät till ett urval berörda**. Enkäten ger då svar på det som frågeställaren frågar, ofta med föreskrivna svarsalternativ. Bearbetningen av svaren i en vanlig enkät är i regel en förhållandevis enkel procedur, men bör utföras professionellt. Analyser och slutsatser av en sådan kvantitativ metod kan inte ligga på lekmannanivå.

För att få in mer spontana synpunkter är enkäten mer tveksam. Man kan ha frågor med öppna svar men den svarande kan tolka frågan fel och svaren kan hamna lite vid sidan om frågeställningen. Bearbetningen av enkäten blir då lite mer komplicerad.

Då man skickar ut en enkät kan det vara lämpligt att även bifoga en informationsbroschyr om vägprojektet som den svarande får behålla. Inbjuder man till dialog via broschyren är det naturligtvis en fördel. Broschyren kan i vissa fall även vara underlag för enkätfrågorna.

Ett problem är att planutställningar ofta blir ganska tråkiga och fyllda med svårtillgänglig text. För utställningar gäller i högsta grad det som i kapitel 1 skrivits om presentationsmaterialet. Det måste vara högklassigt och ge information som har något värde för läsaren eller utställningsbesökaren. Modeller, perspektivbilder och illustrerade planritningar, vackert uppmålade, gör alltid helhetsintrycket bättre på en utställning.

En dåligt utformad utställning kan i värsta fall komma att motverka sitt syfte.

Intervjuer med berörda

För att få in mer nyanserade svar kan det vara lämpligt att genomföra **intervjuer med vissa utvalda berörda**. Man kan då vara säkrare på att frågorna inte har missuppfattats. Intervjuer är tidskrävande och svaren måste alltid bearbetas. Intervjuer kan vara utformade som en enkät, men genomförs i intervjuform.

Intervjuer kan också vara sk djupintervjuer, intervjuer då man lägger ner lång tid på att diskutera den aktuella frågeställningen med intervjupersonen. Man har vissa frågeställningar mer i stolpform, som man i ett långt samtal behandlar på ett personligt sätt. Bearbetningen av detta intervjumaterial är en tidsödande procedur.

Det finns mellanformer mellan dessa två ytterligheter med längre och kortare strukturerade intervjuer där man försöker belysa den frågeställning som är i fokus för tillfället. Sker intervjun via telefon blir den mer lik en enkät. Sker intervjun personligen kan man också lämna broschyr-

material angående det aktuella projektet. Detta kan vara ett ypperligt rekryteringstillfälle för ett fortsatt engagemang i en dialog.

PDS, Problem Detection Study är en metod då man genomför intervjuer och lokaliserar de aktuella problemen, och därefter utformar en enkät som har förutsättningar att behandla "rätt" frågeställningar.

Väggkantsintervjuer

Väggkantsintervjuer, **att intervjua trafikanter som rör sig på en viss vägsträcka**, är naturligtvis en utmärkt metod, då man ska samla in fakta. Det är också en bra metod vid utvärdering av den färdigställda miljön. Det är viktigt att vid sådana tillfällen fånga in alla typer av trafikanter som förekommer: gångtrafikanter, cyklister, motorcyklister, bilister, yrkestrafik m fl.

Om ett dialogprojekt är i sin inledning kan det vara lämpligt att vid väggkantsintervjutillfället även dela ut en informationsbroschyr med inbjudan till dialog.

Kapitel 4, slutsatser

VILKA DIALOGALTERNATIV SKA MAN VÄLJA?

Sammanfattningsvis kan man säga att det i de flesta fall **inte rör sig om att man bara väljer ett dialogalternativ**. Planeringsprocessen i ett vägärende är alltid mycket lång, och det är synsättet att man genomför en kedja av dialoger under de år som processen pågår, som bör användas.

De olika metoderna passar att använda i olika skeden av processen. Vissa metoder lämpar sig bättre i glesbygd, andra fungerar bäst i befolkningstäta områden. Vissa frågor är mycket kontroversiella och bör behandlas med stor lyhörighet och en större insats på dialogsidan. Kanske flera dialoger parallellt med olika intressegrupper.

Ett exempel från Vägverket Region Mitt, Hälsinggårdsprojektet i Falun kan ge en fingerisning om hur man kan arbeta. Under inventeringen utfördes en enkätundersökning till alla vuxna i området. I samverkan med skolan har ett Forska-Läraprojekt genomförts i årskurserna 5 och 6. En referensgrupp med representanter för skolan, företagen, samfällighetsföreningar, vägföreningen, handikapporganisationer samt hyresgästföreningen har följt arbetet och gett sin syn på förslag och idéer. Kontinuerligt har de boende informerats genom nyhetsbrev. Ett stormöte med skärmutställning avslutade inventeringen. Under arbetet med analys och åtgärdsförslag anordnades tre "Öppet Hus" om vardera tre dagar.

I sin sammanställning av erfarenheter skriver projektledningen:

”

”Ett arbete av den här typen med en kontinuerlig dialog och samverkan med boende och brukare tar lång tid. Om man försöker forcera tidplanen kan det slå tillbaka och man får göra omtag.”

”Stormöten är en mindre bra form för samråd. Någon tar för mycket tid i anspråk, andra har svårt att komma till tals, det blir korvstopning från utredare. Engagemanget kan komma bort!”

”Öppet Hus under tre dagar visade sig vara en mycket bra form att kommunicera med de boende. Man ska inte underskatta boende i ett område vad gäller synpunkter i ett analyskede, innan konkreta förslag finns. Vi fick stor hjälp vid första Öppet Hus att avgränsa uppgiften.”

”Perspektiv och bilder är ett mycket bra sätt att illustrera förslag i en demokratisk process.”

”Konflikter är svåra att hantera i en demokratisk process. Ett allmänt råd är att inte söka dölja konflikten utan lyfta upp den till ytan.”

”

Ett annat exempel på hur Vägverket Region Stockholm bedrivit dialogarbete i praktiken är Hemseprojektet. Den miljöprioriterade genomfarten i Hemse är nu färdigställd och majoriteten av deltagarna i samrådet är mycket belåtna med resultatet. Projektet startade då sockenutvecklingsgruppen föreslog att man skulle försöka få Hemse trevligare. Vägverket och kommunen samarbetade med sockenutvecklingsgruppen och bildade en pro-

jektgrupp. **Man inledde arbetet med en intervjuundersökning, följd av en enkät till alla hushåll i Hemse. Därefter hölls ett antal stormöten under projektets gång, från våren 1995 till sommaren 1998, med allmänheten och representanter för föreningar, företag och organisationer.** Vägverket har inbjudit till möten via brev och annonser i dagstidningarna. På dessa möten har projektets framskridande redovisats, nytt material presenterats, frågor, problem och lösningar diskuterats. Dialogen har fått ta sin tid och har planerats och genomförts kontinuerligt under projektets gång, men har inte haft en fast tidplan, utan har växt fram allteftersom projektet utvecklats. Projektledarna har fungerat som ordförande under de möten som genomförts.

Hemse är en liten ort och alla känner varandra. Då blir stormöten eller öppet husmöten en bra metod att använda för dialog. Deltagarna kan känna sig trygga då sammanhanget är litet och fattbart både fysiskt och psykiskt. Projektledarnas inställning och den lokala kulturen har gett möjlighet till dialog även fast metoden man valde kan vara tveksam i andra dialogsammanhang. I och med att ett antal föreningar och organisationer deltog återkommande, kan man även likna metoden vid arbetsgruppsmetoden. Naturligtvis har man diskuterat projektet i föreningarna och kommit igen med synpunkter och frågor på nästkommande stormöte.

Ett tredje exempel är från Vägverket Region Väst där man genomförde en dialog med allmänheten i Ucklum i samarbete med forskare från Chalmers. En randbebyggelse föreslogs bli föremål för förtätning och Vägverket utförde vägrevision. I utredningen togs kontakten med allmänheten via skolan. Man höll en genomgång med lärarna i skolan och dessa intervjuade sina elever. Vägverket deltog i föräldramöten. Därefter hölls återkommande möten med allmänheten. Projektet avslutades med ett stormöte och en utställning med förslag till möjliga bebyggelse.

Dessa tre exempel är från mindre orter. Det är alltid lättare att angripa mer fattbara problem och det är kanske därför vi ännu inte har bra exempel

från storstäderna. Samarbetet med den enskilda kommunen måste anpassas efter de lokala förhållandena. I en storstad blir denna typ av frågor troligen mindre angelägna för medborgarna och då är det svårare att rekrytera deltagare, eller de som engagerar sig blir ännu mindre representativa för medborgarna. De kommunala samrådsrutinerna kan kanske utvecklas och med lokalkännedom kan man hitta de befintliga nätverken och använda dem för att rekrytera deltagare i dialog även i storstäder.

Projektledarens inställning till dialog är avgörande för om den blir av och om den lyckas. Projektledaren får också lov att med sunt förnuft göra en bedömning av vilka dialogalternativ som är lämpliga i den aktuella situationen. Den kommunikationsplan som upprättas för hela projektet, ska styra både de informationsinsatser och de dialoger som genomförs. Kommunikationsplanen kan komma att revideras flera gånger i ett långt projekt, då förutsättningarna förändras. Genom att ta hjälp av en samordnare, administratör eller informatör i de olika delarna av projektet, blir inte arbetsinsatsen oöverstiglig.

Bland dem som provat på ett planeringsförfarande med en mer omfattande dialog med allmänheten är slutomdömet i regel mycket positivt. Man upplever att de synpunkter som kommit in har förbättrat kvaliteten på de olika utredningarna.

En dialog med allmänheten påverkar tidplaneringen av projektet. Dialogen bör också få påverka det presentationsmaterial som framställs i projektet och stödjande insatser man gör. Förklarande kartor och bilder bör framställas tidigare än vad som är brukligt.

Genom att använda checklistan, som avslutar denna idébok, då projektet läggs upp och inte bara vid slutrapporteringen, kan man bena upp frågeställningarna. I och med att man formulerar frågeställningarna blir det också naturligt att tänka vidare på hur man genomför dialogen.

Framför allt gäller det att komma ihåg innebörden av dialogbegreppet, nämligen det ömsesidiga utbytet av synpunkter och erfarenheter och möjligheten till gensvar.

CHECKLISTA

Kommunikationsplan är en total planering av informationsinsatser, kommunikationsinsatser, och dialog i hela projektet. Den aktuella dialogen ska finnas med i kommunikationsplanen.

Ämnet för dialogen: karaktär, precisering, möjlig utveckling, beskriv frågeställningen.

Syftet med dialogen måste formuleras.

Målet, vad leder dialogen till?

Dialogmetoder, val av flera metoder i kombination.

Handlingsplan för dialog, vad ska vi göra och hur?

Tidplanering för dialog påverkar projektets tidplan, upprätta tidplan.

Kostnadsberäkning eller kostnadsbedömning av dialogen, viktigt innan beslut fattas att genomföra en mer omfattande dialog.

Presentationsmaterial, planering av vilket presentationsmaterial som behöver tas fram till dialogen.

Inventering, planering av inventeringen i projektet med avseende på vad dialogen kan kräva.

Underlagsmaterial, inventera vad det finns för underlagsmaterial, inventeringar, utredningar mm som kan vara bra att ha till hands i dialogen.

Deltagare, inventera alla möjliga parter och deltagare, skapa en adresslista.

Skolor, inventera möjlighet att arbeta tillsammans med den eller de skolor som eventuellt finns i området.

Informera skriftligt och muntligt om dialogen hur den ska gå till, vad den ska leda till, vem den vänder sig till.

Spelregler, formulera de spelregler som ska gälla för dialogen och informera om dessa, se till att spelreglerna accepteras av samtliga, ändra dem vid behov.

Dokumentera, genomför dialoger, dokumentera allt. I en väl genomförd dialog kan den ursprungliga frågeställningen visa sig vara fel formulerad. Låt den då omformuleras.

Förbered alla möten noggrant med dagordning, presentationsmaterial, föredragningar, fika, bra lokal mm.

För vidare dialogens resultat fortlöpande till de olika tjänstemän inom kommuner, länen och Vägverket, som kan beröras av detta.

Slutrapport, sammanställ dialogens dokumentation till en slutrapport, där även en utvärdering av dialogen genomförs. Uppfylldes syfte och mål? Gå igenom checklistan.

REFERENSER FÖR SPECIFIKA METODER

Arbetsgrupper och samrådsgrupp:

de Laval, Suzanne: *Dialog i Norrtälje, allmänhetens medverkan i vägplanering*. Rapport 1997:100, Vägverket.

Seminarier, Metaplan:

Ingelstam, Anders och Trosell, Lotta: *Den goda dialogen. En rapport från två pilotprojekt med lokalt deltagande som metod för barns trafiksäkerhet*, Rapport 1998:0303, Vägverket Region Stockholm.

Arbetsboksmetoden:

Smideman, Bengt: *Planera med samverkan. Utveckling och utvärdering av Planeringsboksmetoden vid detaljplanering med exploateringssamverkan*. Doktorsavhandling KTH Institutionen för Arkitektur och Stadsbyggnad. Stockholm 1997.

Charrette:

Wates, Nick: *Action Planning How to use planning weekends and urban design action teams to improve your environment*. The Prince of Wales's Institute of Architecture 1996.

Gåtur:

de Laval, Suzanne: *Planerare och Boende i dialog*. KTH, Arkitektur och stadsbyggnad, Projekteringsmetodik, Doktorsavhandling, 1997

Forska och lära:

Vägverkets broschyrer och skrifter *Forska och lära*.

REFERENSER

Väglagen, §§ 14-20.

Miljöbalken, 6 kapitlet.

Plan- och Bygglagen, 5 kapitlet.

Boken om detaljplan och områdesbestämmelser, 1998, Boverket.

Nationellt trafiksäkerhetsprogram 1995 - 2000, Vägverket, Rikspolisstyrelsen, Svenska Kommunförbundet, 1994.

Vägverkets Miljöprogram, 1996.

Redovisning av Förstudie, Handbok, Publikation 1997:149, Vägverket.

Miljökonsekvensbeskrivning för vägar, Handbok. Publikation 1995:30, Vägverket.

Planering och projektering av Vägar - beslut och förankring Publikation 1996:22, Vägverket.

MKB i praktiken, RRV 1996:29, Riksrevisionsverket.

Projekt Hälsinggården Falun för säkrare och vackrare trafikmiljö, Vägverket Region Mitt, Falu kommun, Rapport maj 1997.

Handledning för Vägrevision, Vägverket Region Stockholm, manuskript 1998.

Utvärdering av dialogprojekt i Skåne 1997, Vägverket Publikation 1998:112.

Alexandersson, Ulf & Rönnlund John-Eric: *Nya spår Erfarenheter och planeringsidéer från utvecklingsarbete i byar och bygder*, Rapport T16:1995, Byggforskningsrådet, Stockholm.

Vem bestämmer om medborgarinflytande och kommunal planering - Erfarenheter från Sydlänsprojektet, Boverket, 1998, Karlskrona

Miller, Tom & Österberg, Ralf: *Medborgarinflytande i kommunal planering Försök till utvärdering av trafiksamrådet i Stockholm 1973-1974*, Rapport R30:1977, Byggforskningsrådet.

Kernohan, David; Gray, John & Daish, John: *User Participation in Building Design and Management*, 1992, Butterworth Architecture, Oxford.

Vägverket

Region Stockholm
Box 4202, 171 04 Solna.
Telefon 08-757 66 00, telefax 08-98 30 30
e-post: vagverket.sto@vv.se
www.vv.se/stockholm